

Magdalena Śmilgin

Katedra Psychologii Zarządzania i Doradztwa Zawodowego
Społecznej Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi

Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji

Nowy wiek niesie za sobą upadek społeczeństwa o stałej, stabilnej pracy wykonywanej na pełny etat. Rozwój nowych technologii, wzrost konkurencyjności rynku oraz otwarcie rynków pracy spowodowały istotne zmiany w strategiach zatrudnienia. Coraz częściej korzysta się z nietypowych, elastycznych form zatrudnienia, pozwalających na obniżenie kosztów siły roboczej i kapitału. Wielu osobom, zwłaszcza nieposiadającym odpowiedniego wykształcenia, bez kwalifikacji, dostosowanie się do nowych okoliczności sprawia wiele trudności. Bez wykształcenia brak jest szans na zatrudnienie, a bez dostatecznej wiedzy nie ma szans na stawianie czoła globalnej konkurencji.

Masowa skala bezrobocia pozwala stwierdzić, że stało się ono problemem społecznym wielkiej miary. Wieloelementowa przestrzeń społeczna, w której przyszło funkcjonować osobie bezrobotnej kształtuje się z roku na rok, a jej podstawowy wymiar często uzależniony jest od sytuacji życiowej bezrobotnego. Szybko postępujące zmiany w przestrzeni życiowej skutecznie powiększają krąg osób wymagających wsparcia, pomocy i opieki¹.

GLOBALIZACJA

Proces tworzenia nowego ładu międzynarodowego, trwający od zakończenia zimnej wojny, mimo że nie przyniósł jeszcze dostrzegalnych rezultatów, zapoczątkował jednak szereg znaczących zmian w świecie. Większości członków społeczności międzynarodowej pozwoliły one włączyć się do procesów rozwo-

---

¹ M. Szyłko-Skoczny, *Elastyczne formy zatrudnienia – korzyści i zagrożenia społeczne*, [w:] *Dylematy zatrudnienia w warunkach postępującej integracji Polski z UE*, J. Orczyk (red.), AE, Poznań 2001.

jowych w skali globalnej i regionalnej. We współczesnych stosunkach międzynarodowych kształtuje się nowa jakość, w znacznym stopniu uwarunkowana procesami globalizacji².

Globalizacja wraz ze wszystkimi towarzyszącymi jej procesami po dziś dzień budzi wiele kontrowersji, posiada wielu zwolenników i pasjonatów, jak i wrogów. Nadaje się jej bardzo różne znaczenie i interpretacje. *Globalizacja nie jest zjawiskiem nowym. Od zarania historii różne ludy przemieszczały się po świecie i władały nawet poważnymi jego terytoriami. (...) Współczesny globalizm jest jednak jakościowo inny niż dawniej. Rozwija się dużo szybciej i sięga głębiej. (...) Przyczynia się do gospodarczego rozwoju świata, ale jego osiągnięcia nie rozkładają się równomiernie. Bogaci korzystają więcej, a ubodzy relatywnie spadają*³. Kwestia berobocia, biedy i ubóstwa na tle globalizacji jest tematem poruszonym zarówno przez zwolenników, jak i antagonistów globalizacji. Postawy wobec polityki i działań instytucji odpowiedzialnych za globalizację nie są nowością i skłaniają do głębokiej refleksji na ten temat. Nawet tak konsekwentni politycy jak Jacques Chirac wyrazili z troską, że globalizacja nie powoduje polepszenia życia tych, którzy najbardziej potrzebują obiecanych im korzyści.

W przypadku każdego aspektu globalizacji wysiłki podejmowane nawet w – zdawałoby się – dobrej wierze, przynosiły często skutki odwrotne od zamierzonych. Kiedy programy kończą się niepowodzeniem, biedni ludzie w rozwijającym się świecie i tak zobowiązani są spłacić zaciągnięte na nie kredyty, chyba że długi zostaną umorzone. Podczas gdy pod wieloma względami korzyści z globalizacji są mniejsze, niż utrzymują jej orędownicy, to płacona za nią cena jest większa. Kryzysy, pociągając za sobą masowe bezrobocie, wywołały długotrwały rozpad więzi społecznych i konflikty etniczne⁴. John Kavanagh z Waszyngtońskiego Instytutu Badań Publicznych pisał: *Globalizacja okazuje się wielkim paradoksem – gdyż przynosi korzyści nielicznym, a wyklucza lub marginalizuje dwie trzecie ludności świata. Bogaci są globalni, nędzarze lokalni. Pierwsi jednak nie istnieją bez drugich; nie rozwiązuje problemów społecznych, głównie krajów biednych*⁵.

W sprawie wyliczania problemów globalnych brak jest zgodności. Do najczęstszych zaliczyć można problemy związane z wojną i pokojem, problem ekologiczny (zanieczyszczenie środowiska naturalnego), problem demograficzny (szybki przyrost ludności w skali globu ziemskiego), problem zwalczania głodu, zagrożenie rozprzestrzeniania się groźnych masowych chorób (AIDS), terroryzm

² W. Malendowski, *Świat u progu XXI wieku*, Wyd. Nauk. INPiD UAM, Poznań 2003.

³ „Myśl Socjaldemokratyczna” 2001, nr 4, s. 47–49.

⁴ J. Chirac, *The Economy Must Be Made to Serve People*, przemówienie na Międzynarodowej konferencji w sprawie pracy, VI 1996; J. E. Stiglitz, *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2004.

⁵ „Rzeczpospolita”, nr 47, z 24–25 II 2001.

międzynarodowy i wewnętrzny. Należy zwrócić uwagę na wzrost rozpiętości pomiędzy krajami szybko rozwijającymi się ekonomicznie a tymi słabo rozwiniętymi, czy zjawisko wyczerpywania się zasobów surowcowych. Niektórzy autorzy przytaczają długą listę zagrożeń ludzkości od kryzysu energetycznego, nadmiernego rozrostu i upadku wielkich metropolii, wyścigu zbrojeń, korupcji politycznej, po ciągle aktualny i nierozwiązany problem bezrobocia.

Szybki postęp naukowy i technologiczny, dodatnio wpływający na życie ludzi, postępuje w niejednakowym stopniu w różnych krajach. Istniejące rozpiętości i zagrożenia mogą przyczynić się do destabilizacji świata. Zagrożenia globalne mają charakter międzynarodowy, zatem logiczne jest przeciwdziałanie i rozwiązywanie ich w skali światowej⁶. Lewica socjalistyczna w Europie uważa, że sprawą główną jest walka z bezrobociem, z marginalizacją całych grup społecznych. Chodzi o rozwój polityki społecznej i edukacji⁷. Podejście to wydaje się być słuszne z punktu widzenia konsekwencji, jakie niesie ze sobą bezrobocie nie tylko dla społeczeństwa, ale przede wszystkim dla jednostki.

BEZROBOCIE

Zjawisko bezrobocia to najbardziej palący problem społeczny XX wieku i wiele wskazuje na to, że wiek XXI niewiele zmieni w tym względzie. Wysoka ranga bezrobocia to rezultat ekonomicznego, społecznego i politycznego znaczenia tego zjawiska. Wpływa ono nie tylko na standard życia i dynamikę rozwoju gospodarczego, ale rzutuje także na nastroje społeczne i popularność rządów. Jak ujmuje to Hutton, *od dwóch dziesięcioleci bezrobocie stanowi smutny element życia Brytyjczyków, stawiając w obliczu trudnej próby zwłaszcza mężczyzn*. Wysoki poziom bezrobocia nie dotyczy tylko Wielkiej Brytanii, istnieje w całej Europie, a w istocie na całym świecie (ma zatem wymiar globalny)⁸.

Literatura przedmiotu prezentuje wiele propozycji definiowania bezrobocia i określania kryteriów osoby bezrobotnej. Trudności w zdefiniowaniu bezrobocia wynikają prawdopodobnie z faktu wielowymiarowości i złożoności owego zjawiska. W pracy tej odwołam się do rozróżnienia dokonanego przez Krystynę Młonek. Uważa ona, że bezrobocie jako zjawisko makroekonomiczne i makrospołeczne można analizować w ujęciu podmiotowym, jaki i przedmiotowym. W ujęciu podmiotowym bezrobocie to *stan bezczynności zawodowej osób zdol-*

⁶ Cz. Mojsiewicz, *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wyd. Al-ta2, Wrocław 2004.

⁷ W. Malendowski, *Świat u progu XXI wieku*, Wyd. Nauk. INPiD UAM, Poznań 2003, s. 9.

⁸ M. Armstrong, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wyd. II, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 169; E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.

nych do pracy i zgłaszających gotowość do jej podjęcia, dla których podstawą egzystencji są dochody z pracy, w ujęciu przedmiotowym oznacza nie zrealizowaną podaż pracy, będącą rezultatem nierównowagi między podażą siły roboczej (zasobów ludzkich) a popytem na pracę (chłonność zatrudnieniową gospodarki)⁹.

Ponieważ bezrobocie ma wyraźną konotację społeczną (czego nie można powiedzieć o pojęciu bezrobotny) stosowanie obu pojęć zamiennie może spowodować wypaczenie istoty definiowanego zjawiska. Według zalecenia Międzynarodowej Organizacji Pracy bezrobotnym jest osoba, która ukończyła 15 lat, nie pracuje i jest gotowa podjąć pracę w ciągu 2 tygodni od momentu otrzymania oferty, a przez ostatnie 4 tygodnie aktywnie poszukiwała pracy. W poszczególnych państwach obowiązują swoiste modyfikacje powyższego zalecenia. I tak, w Wielkiej Brytanii bezrobotny to osoba poszukująca pracy na cały etat i pobierająca świadczenie z tytułu bezrobocia, która nie ma środków do życia. W Hiszpanii za bezrobotnego uznaje się osobę zarejestrowaną, poszukującą pracy na minimum 20 godzin tygodniowo i na co najmniej 3 miesiące. Polskie ustawodawstwo określa jako bezrobotnego osobę niezatrudnioną i niewykonującą innej pracy zarobkowej, gotową i zdolną do podjęcia pracy w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym w danym zawodzie lub służbie, nieuczącą się w szkole w systemie dziennym, zarejestrowaną we właściwym dla miejsca zameldowania powiatowym urzędzie pracy, jeżeli spełnia kilka kolejnych warunków, w tym ukończyła 18 lat, nie nabyła praw do emerytury lub renty itp.¹⁰

PSYCHOLOGICZNE MECHANIZMY I CZYNNIKI WARUNKUJĄCE POWSTAWANIE ZABURZEŃ NA SKUTEK UTRATY PRACY

Omawiając psychologiczne konsekwencje bezrobocia konieczne jest odwołanie się do mechanizmów psychologicznych odpowiedzialnych za powstawanie zaburzeń wskutek utraty pracy oraz ukazanie czynników warunkujących psychologiczne reakcje na bezrobocie. W tym celu odwołam się do koncepcji Freuda, Jahody, Warra, Fromma itp. Dla Freuda bezrobocie jest takim położeniem jednostki, w którym pozbawiona jest możliwości zaadaptowania się do realnej rzeczywistości. Owe położenie uniemożliwia osiągnięcie stanu dojrzałej osobowości (ego) i w ten sposób niemożliwe jest także zaspokojenie wrodzonych instynktów (seksu i agresji) na akceptowanej społecznie drodze – czyli pracy.

⁹ K. Młonek, *Tradycja badań bezrobocia w Polsce – zagadnienia metodologiczne*, „Wiadomości Statystyczne” nr 6, 1992, s. 1.

¹⁰ Z. Mank, *Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu*, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1997.

W dużym stopniu zbieżna z tą koncepcją jest koncepcja Jahody, sformułowana w oparciu o obserwacje zachowania się bezrobotnych. Nawiązuje ona do ekonomicznych (potrzeby jawne) i psychologicznych funkcji pracy (potrzeby ukryte). Praca prowadzi do odporności psychicznej, optymizmu życiowego, aktywności jednostki, a jej brak rodzi pasywność, dysstres i rezygnację. Wszelkie negatywne skutki bezrobocia wynikają przede wszystkim z niemożności zaspokojenia potrzeb ukrytych¹¹. Peter Warr uważa, że pewne elementy środowiska (tj. możliwość kontroli, ceniona pozycja społeczna, urozmaicenie, możliwość wykorzystania kwalifikacji, kontakty międzyludzkie itp.) są konieczne dla zdrowia psychicznego, a ich brak w miejscu pracy i w sytuacji bezrobocia powoduje pogorszenie stanu zdrowia psychicznego.

Teorie Jahody i Warra poddał krytyce Brandon Burchell twierdząc, że nie mogą one wyjaśnić złego samopoczucia psychicznego bezrobotnych, ponieważ w utrzymaniu zdrowia psychicznego człowieka kluczową rolę odgrywa przewidywalność przyszłości. Właśnie teoria Fryera i Paynea zakłada, że poczucie zagrożenia i niemożność planowania przyszłości, przerwanie i zniweczenie własnych strategii i planów powodują negatywne konsekwencje psychologiczne.

Ledrut wskazuje na dwuznaczność statusu bezrobotnego, upokorzenia i frustracje związane z bezrobociem, izolację społeczną, trudności finansowe i załamanie struktury czasu jako czynniki mogące mieć wpływ na zdrowie psychiczne. Niepewność przyszłości i niemożność jej planowania nie są jedynymi czynnikami pogarszającymi stan psychiczny, jakkolwiek negatywnie wpływają na samopoczucie psychiczne bezrobotnych¹².

Fromm podkreśla znaczenie treści wykonywanych zadań, przypisując im rolę wyznacznika autonomii (niezależności) i samoekspresji jednostki, jej rozwoju. Tylko wówczas człowiek staje się w pełni dojrzały i odpowiedzialny. Tracąc pracę, traci możliwość autoekspresji w autentycznej działalności, a tym samym możliwość rozwoju osobowości dojrzałej, zanurzając się w rzeczywistości zdominowanej komercjalizacją. Podkreśla, że współczesne społeczeństwo ma charakter kontraktowy, zimny, bezuczuciowy, bez autentycznej zależności. Teorie samoakceptacji bazują na założeniu, że człowieka stwarza jego własna praca. Wzrost możliwości intelektualnych człowieka i jego satysfakcji życiowej następuje tylko wtedy, gdy praca zawodowa umożliwia wykorzystanie zdolności jednostki, podejmowanie odpowiedzialnych decyzji, nabywanie nowych umie-

¹¹ A. Bańka, *Bezrobocie*, Podręcznik Pomocy Psychologicznej, Wyd. Print-B, Poznań 1992; N. Chmiel, *Psychologia pracy i organizacji*, GWP, Gdańsk 2003.

¹² T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia bezrobocia*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999; Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce, *Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, „Polityka ekonomiczna i społeczna”, Zeszyt 24, Warszawa 1992; z materiałów „Lidera Klubu Pracy”, Rejonowy Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2003; www.bezrobocie.pl.

jętności. Utrata pracy zaburza funkcjonowanie jednostki we wszystkich tych sferach.

Na sposób reagowania na utratę pracy wpływa między innymi wiek i płeć bezrobotnego, czas pozostawania bez pracy, postawa wobec pracy, rola rodziny. W czterech pierwszych miesiącach bezrobocia zdrowie psychiczne bezrobotnych jest gorsze w porównaniu z osobami zatrudnionymi, będącymi w tym samym wieku. Poprawa samopoczucia następuje pomiędzy 2 a 3 miesiącem, po czym pogłębia się pogorszenie samopoczucia systematycznie do 6. miesiąca – granicy stabilizacji. Płeć to istotny wyznacznik różnic w sposobie reagowania na bezrobocie. Nie zależą one w bezpośrednim stopniu od tzw. czynników biologicznych, ale od różnych sytuacji, jakie stwarzane są na podłożu biologicznym czy o „wyuczzonej bezradności” kobiet kształtującej się już od najmłodszych lat. Każdy człowiek mający pozytywny stosunek do pracy, w jakiś sposób z nią związany i posiadający osobowościowe predyspozycje (do wiązania się z pracą) odczuwa utratę pracy i fakt bycia bezrobotnym jako osobistą katastrofę życiową i jest bardziej podatny na różnego rodzaju zaburzenia psychiczne¹³.

PRZYCZYNY BEZROBOCIA

Czynniki związane z globalizacją gospodarki rynkowej, procesami demograficznymi, rozwojem nowych technologii informacyjnych oddziałują na zmiany zachodzące na rynku pracy. W literaturze wskazuje się na wiele czynników wywołujących bezrobocie:

1. czynniki ekonomiczne:

- oddziaływanie polityki fiskalnej i monetarnej,
- wzrost konkurencyjności międzynarodowej,
- mała elastyczność rynku pracy,
- spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego,
- deficyt w międzynarodowych obrotach towarowych,
- wzrost wydajności pracy¹⁴,
- niedopasowanie wielkości i struktury podaży siły roboczej do popytu na pracę,
- nieodpowiednie rozmieszczenie przestrzenne kapitału oraz zasobów pracy,
- spadek ilości miejsc pracy, likwidacja przedsiębiorstw,
- spadek siły nabywczej ludności (zmniejszenie popytu na produkcję).

¹³ A. Bańka, *Bezrobocie...*, wyd. cyt.

¹⁴ M. Kabaj, *Prognozy sytuacji na polskim rynku*, „Rynek Pracy” nr 8, 2000.

2. czynniki demograficzne (w Polsce w latach 1986–1990 zasoby pracy wzrosły o 150 tys., a w okresie następnych pięciu lat aż pięciokrotnie. Jeszcze przez kilka lat na rynek pracy będą wchodziły roczniki wyżu demograficznego, zatem czynniki ludnościowe w sposób istotny wpłynęły na wzrost bezrobocia w latach dziewięćdziesiątych).
3. czynniki społeczno-prawne: (niedostateczna skuteczność programów pobudzających aktywność życiową i zawodową bezrobotnych, zbyt atrakcyjne systemy osłon socjalnych dla bezrobotnych, zmiany w systemie regulacji prawnych, nadmierne liberalizujące sytuacje bezrobotnego, niska aktywność i kreatywność bezrobotnych, niedostosowanie systemu urzędów pracy (pośrednictwa zawodowego)¹⁵.

INDYWIDUALNE SKUTKI BEZROBOCIA

Indywidualnymi konsekwencjami bezrobocia (zwłaszcza długotrwałego) dla większości bezrobotnych są:

- pogorszenie standardu życia, a nawet ubóstwo,
- problemy z zagospodarowaniem wolnego czasu,
- poczucie obniżenia statusu,
- ograniczenie lub zaniechanie uczestnictwa w życiu politycznym, kulturalnym i w życiu społeczności lokalnej¹⁶,
- objawy depresyjne (smutek, przygnębienie, zniechęcenie, zubożenie). Badania (Payne, Harley 1984) wykazują, że symptomy depresyjne pojawiają się rzadziej niż symptomy lęku. Konsekwencje dla bezrobotnego w stanie depresji są bardzo groźne – osobie bezrobotnej często towarzyszą myśli samobójcze. Nie ma jednak rozstrzygnięcia dylematu, czy utrata zatrudnienia prowadzi do samobójstwa, czy osoby z tendencjami samobójczymi częściej tracą pracę,
- zaburzenia zdrowia psychicznego jako konsekwencje bezrobocia są nadal przedmiotem wielu badań. Dotychczasowe wskazują, że bezrobotni mają nieco niższe wskaźniki zdrowia psychicznego (lęk, depresja, dolegliwości psychosomatyczne) niż osoby mające pracę (Banks, Jackson 1982). Inne badania wykazują, że choć niewielkie, ale istnieje większe ryzyko wystąpienia zaburzeń psychicznych u osób bezrobotnych w porównaniu z osobami zatrudnionymi (Warr, 1984).

¹⁵ T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia bezrobocia*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999; Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce, *Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, „Polityka ekonomiczna społeczna”, Zeszyt 24, Warszawa 1992.

¹⁶ Tamże, T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia...*, wyd. cyt.

- reakcje emocjonalne – bezrobotni doświadczają negatywnych napięć i emocji, mają niższy poziom poczucia szczęścia, niższy poziom zadowolenia z życia w porównaniu z osobami zatrudnionymi. Towarzyszy temu dyskomfort psychiczny, polegający często na poczuciu *bezsilności*, a czasami nawet *beznadziejności*.
- zaburzenia procesów poznawczych (odbiór i przetwarzanie wrażeń) – pozostawanie w stanie bezrobocia zwiększa trudności z koncentracją uwagi, pogarsza orientację w rzeczywistości¹⁷.

Następstwem trudności finansowych jest *obniżenie standardu życia*, ale także pozbawienie bezrobotnego możliwości nabywania dóbr, które są symbolami statusu. Prowadzi to do *obniżenia samooceny* pozycji społecznej, jak i do postrzegania przez innych statusu bezrobotnego jako niższego. W miarę trwania bezrobocia pogłębia się *izolacja społeczna* i jednoczesny spadek aktywności. Jest to wynikiem bądź rozluźnienia się więzi z dawnymi kolegami z miejsca pracy, unikania bezrobotnego przez innych znajomych obawiających się próśb o pomoc, bądź dobrowolnego ograniczania przez bezrobotnego kontaktów towarzyskich, dlatego że nie chce on pokazywać publicznie swojej trudnej sytuacji. Następuje osłabienie poczucia wspólnoty interesów z zatrudnionymi, przy jednoczesnym braku więzi z grupami niepracującymi. Zaobserwować można często zjawisko tzw. załamania się struktury czasu. Gdy rozkład zajęć nie jest już wyznaczony godzinami pracy, występują trudności z organizowaniem i wykorzystaniem czasu. Regułą jest obsesyjne zaabsorbowanie problemem czasu, jego ilością, niemożnością wykorzystania, poczuciem, że się czas zabija. Ma to konsekwencje w emocjach i zachowaniu. Wywołuje *zniechęcenie*, a nawet *spowolnienie ruchów*.

Pogłębiający się niedostatek, izolacja społeczna, niemożność znalezienia nowego zatrudnienia, zależność od innych, upokorzenia, poczucie obniżenia statusu i zamknięcia w domu pogarszają samopoczucie psychiczne. Zwiększają bowiem niepokój o przyszłość, rozdrażnienie, poczucie bezradności, obniżają samoocenę. Na samopoczucie bezrobotnego silnie wpływają jego wyobrażenia o tym, jak inni go postrzegają i oceniają. Te wyobrażenia wywołują często poczucie napiętnowania¹⁸.

¹⁷ A. Bańka, *Bezrobocie...*, wyd. cyt.

¹⁸ I. Reszke, *Wobec bezrobocia: opinie i stereotypy*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 1999; F. Znaniecki, *Socjologia bezrobotnych*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 1, 1992.

RODZINA BEZROBOTNEGO

Wszystkie negatywne skutki bezrobocia odciskają piętno na funkcjonowaniu rodziny osoby tracącej pracę. Literatura przedmiotu wskazuje na istnienie tzw. typu rodziny bezrobotnego. Zjawisko to dotyczy rodzin, w których przynajmniej ojciec pozostaje bez pracy i utrzymuje rodzinę z zasiłku dla bezrobotnych lub innych źródeł. Kumulacja negatywnych czynników zlokalizowanych w regionie (makrostrukturalne), w bezpośrednim środowisku zamieszkania rodziny (mezostrukturalne) oraz dotyczących samej rodziny (mikrostrukturalne) objawia wizję nierzadko pozbawioną pozytywnej wizji życia, doznającej destrukcyjnego oddziaływania bezrobocia – rodziny¹⁹.

Badania psychologiczne wskazują, że bezrobocie w dużym stopniu rzutuje na powstawanie w rodzinie atmosfery napięcia, stresu (nie należy zapominać, że może także wzmacniać więzi rodzinne), obniżenie osiągnięć szkolnych dzieci itp. Obniżenie dochodów (poziomu życia) powoduje konieczność zrezygnowania z planów, życia kulturalnego, marzeń. W znacznym stopniu dekomponują realizację ról członków rodziny, zatem konieczna w tym momencie jest umiejętność przeformułowania zadań, obowiązków, planów w zgoła odmiennej sytuacji ekonomicznej²⁰. Należy jednak pamiętać, że wymuszana przez utratę dochodów zmiana ról nie zawsze prowadzi do dysfunkcjonalności rodziny, choć przeważnie tak właśnie się dzieje.

SPOŁECZNE SKUTKI BEZROBOCIA

Skutki masowego bezrobocia w danym kraju są dotkliwe nie tylko dla samych bezrobotnych i ich rodzin, ale także dla całego społeczeństwa. Chodzi tu o:

- duże koszty świadczeń socjalnych,
- podwyższone podatki i składki ubezpieczeniowe,
- niewykorzystany potencjał ludzkiej pracy,
- poczucie zagrożenia bezrobociem ludzi zatrudnionych,
- nasilenie się społecznej patologii (np. agresja, rozpad tradycyjnych więzi rodzinnych, rozwody, alkoholizm),
- ograniczenie realizacji potrzeb, towarzyszy temu silna frustracja objawiająca się przede wszystkim w społecznych zachowaniach,

¹⁹ Z. Tyszka, *Mikro-, mezo-, makrospołeczne uwarunkowania bezrobocia i jego skutki w rodzinie*, [w:] *Bezrobocie w małych miastach*, R. B. Woźniak (red.), Koszalin 1997.

²⁰ A. Kotlarska-Michalska, *Zadania rodziny w sytuacji bezrobocia*, [w:] *Polityka społeczna – rodzina – bezrobocie*, T. Borkowski, A. Marcinkowski, A. Cherow-Urbaniec (red.), Kraków 1997; M. Szymański, *Bezrobocie rodziców a osiągnięcia szkolne ich dzieci*, „Edukacja”, nr 4.

- demoralizacja mniej odpornych psychicznie jednostek,
- tworzenie potencjalnych warunków społecznych dla rozwoju przestępczości²¹.

Negatywne skutki bezrobocia dotyczą także pracowników jako grupę społeczną oraz społeczności lokalne. Jest to wynikiem zmiany stosunku pracodawców do zatrudnionych, jak i dużą konkurencyjnością na rynku pracy, a także zubożeniem pewnych grup mieszkańców, co w konsekwencji musi prowadzić do reorganizacji zadań gmin i podwyższania wydatków na realizację podstawowych potrzeb członków owych społeczności²².

Dokonując opisu konsekwencji bezrobocia – czy to w wymiarze jednostkowym, czy podstawowej komórce społeczeństwa – rodzinie, czy w końcu w szeroko pojmowanym społeczeństwie, konieczne jest zwrócenie uwagi na niebezpieczne formowanie się swoistej kultury bezrobotnych („kultura niepracowania”). Istnieje wiele czynników sprzyjających formowaniu się kultury bezrobocia:

- strukturalne bezrobocie o charakterze długookresowym,
- niskie umiejętności adaptacyjne do nowych warunków egzystencjalnych,
- postawy akceptacji i dostosowania się do nowych, gorszych warunków życia,
- utrata poczucia bezpieczeństwa i dążenie do uczestnictwa w społeczności innych bezrobotnych,
- postrzeganie utraty pracy jako winy innych osób, systemu lub instytucji, w żadnym przypadku jako własnej,
- niska zaradność indywidualna, jak i znikoma aktywność w poszukiwaniu pracy,
- kumulacja niedostatku i biedy wśród osób bezrobotnych,
- wzrost orientacji ukierunkowanych na przetrwanie, a nie na wyjście z trudnej sytuacji,
- ograniczenia myślenia typu perspektywicznego²³.

ZAKOŃCZENIE

Przyjmując popularny styl życia, masową kulturę, nowinki technologiczne, dominację wielkich kultur często zapominamy o konsekwencjach tak szyb-

---

²¹ T. Borkowski, A. Marcinkowski, *Socjologia...*, wyd. cyt.; H. Ratkiewicz, Z. Wójcik, *Przestępczość a bezrobocie*, [w:] *Bezrobocie w małych miastach*, R. B. Woźniak (red.), Koszalin 1997.

²² D. Możdżewska-Mrozek, M. Szyłko-Skoczny, *Kwestia bezrobocia*, [w:] *Polityka społeczna*, A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Książkowski (red.), Katowice 1998.

²³ A. Sadowska, *Kultura bezrobotnych*, [w:] *Struktura społeczna – rynek pracy – bezrobocie*, M. Malikowski, D. Markowski (red.), Rzeszów 1995.

kiej i masowej ekspansji. Zmiany w życiu każdego człowieka są niezbędne do rozwoju i wzbogacenia doświadczenia. Są konieczne w procesie uczenia się, motywacji. Każda zmiana jest więc niezbędna, aby coś osiągnąć, jednakże nie zawsze liczymy się z następstwami. W przypadku globalizacji na negatywne konsekwencje owego procesu należy zwrócić szczególną uwagę.

Konieczna jest analiza głównych obszarów zagrożeń (biedy, ubóstwa, bezrobocia – i związane z nim skutki) rozprzestrzeniających się na skutek globalizacji. Brak nadal zgodności, w tak zróżnicowanym świecie, jak zapobiegać owym zagrożeniom, co poświęcić i kto miałby to zrobić.

Przemiana społeczna wraz z przemianą osobistą wiąże się z koniecznością psychicznej reorganizacji. Nie każdy jest w stanie takową zmianę zrozumieć i zaakceptować. Osobom nieradzącym sobie z nową rzeczywistością konieczna jest pomoc i wsparcie.

LITERATURA

- Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Wyd. II, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 169.
- Banka A., *Bezrobocie*. Podręcznik Pomocy Psychologicznej, Wyd. Print-B, Poznań 1992.
- Borkowski T., Marcinkowski A., *Socjologia bezrobocia*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice 1999.
- Chirac J., *The Economy Must Be Made to Serve People*, przemówienie na międzynarodowej konferencji w sprawie pracy, VI 1996.
- Chmiel N., *Psychologia pracy i organizacji*, GWP, Gdańsk 2003.
- Fundacja im. Fredricha Eberta w Polsce, *Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym*, „Polityka ekonomiczna i społeczna”, Zeszyt 24, Warszawa 1992.
- Giddenes A., *Nowoczesność i Tożsamość*, Warszawa 2001.
- Kabaj M., *Prognozy sytuacji na polskim rynku*, „Rynek Pracy” nr 8, 2000.
- Kotlarska-Michalska A., *Zadania rodziny w sytacji bezrobocia*, [w:] *Polityka społeczna – rodzina – bezrobocie*, T. Borkowski, A. Marcinkowski, A. Cherow-Urbaniec (red.), Kraków, 1997.
- Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Malendowski W., *Świat u progu XXI wieku*, Wyd. Nauk. INPiD UAM, Poznań 2003.
- Myśl Socjaldemokratyczna 2001, nr 4.
- Mank Z., *Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu*, Krajowy Urząd Pracy, Warszawa 1997.
- Mlonek K., *Tradycja badań bezrobocia w Polsce – zagadnienia metodologiczne*, „Wiadomości Statystyczne” nr 6, 1992.
- Mojsiewicz Cz., *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wyd. Alta2, Wrocław 2004.
- Możdżewska-Mrozek D., Szyłko-Skoczny M., *Kwestia bezrobocia*, [w:] *Polityka społeczna*, A. Rajkiewicz, J. Supińska, M. Książkowski (red.), Katowice 1998.

- Ratkiewicz H., Wójcik Z., *Przestępczość a bezrobocie*, [w:] *Bezrobocie w małych miastach*, pod red. R. B. Woźniaka, Koszalin 1997.
- Reszke I., *Wobec bezrobocia: opinie i stereotypy*, Wyd. Naukowe Śląsk, Katowice 1999.
- „Rzeczpospolita”, nr 47, z 24–25 II 2001.
- Sadowska A., *Kultura bezrobotnych*, [w:] *Struktura społeczna – rynek pracy – bezrobocie*, M. Malikowski, D. Markowski (red.), Rzeszów 1995.
- Stiglitz J. E., *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2004.
- Szymański M., *Bezrobocie rodziców a osiągnięcia szkolne ich dzieci*, „Edukacja”, nr 4.
- Z materiałów „Lidera Klubu Pracy”, Rejonowy Urząd Pracy w Warszawie, Warszawa 2003.
- Szylko-Skoczny M., *Elastyczne formy zatrudnienia – korzyści i zagrożenia społeczne*, [w:] *Dylematy zatrudnienia w warunkach postępującej integracji Polski z UE*, J. Orczyk (red.), AE, Poznań 2001.
- Tyszka Z., *Mikro-, mezo-, makrospołeczne uwarunkowania bezrobocia i jego skutki w rodzinie*, [w:] *Bezrobocie w małych miastach*, R. B. Woźniak (red.), Koszalin 1997.
- Znaniecki F., *Socjologia bezrobotnych*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 1, 1992.
- www.bezrobocie.pl.

Individual and Social Results of Unemployment in Globalization

Summary

Nowadays a stable job (it means holding a regular post) does not exist. Developing technology, marketing competitiveness and access to almost whole European markets contribute to many changes in employment. Each and every change causes number of consequences in globalization as well as in creating new international order. Unemployment and poverty concern followers of globalization and those who are against. From the job counseling point of view, unemployment has a considerable meaning.

The main domain in this work concern:

- globalization,
- unemployment,
- factors that cause disorder due to the loss of employment,
- the reasons and the results of unemployment.

An analysis of all potential threats posed by the widespread progress in science, technology & economy seems necessary. However, there is no one way of preventing these menaces. It must be remembered that social changes alongside with changes undergone by individuals are strictly connected with reorganization in psyche. It means that everyone who does not cope with the “new reality” needs help and support.